

Ediții ale clasicului Marcus Tullius Cicero în colecțiile Fondului Teleki-Bolyai al Bibliotecii Județene Mureș

CARMEN MUNTEANU
Biblioteca Județeană Mureș

Curentul cultural al umanismului inițiat în Italia, în secolul al XIV-lea, dezvoltat în secolul al XV-lea își îndrepta atenția asupra rosturilor omului pe care civilizația greco-romană le cultivase timp de secole. Triumful umanismului european este marcat de secolul al XVI-lea, prin interesul pentru om și perfecțiunea sa. Acest secol dominat de noile orientări, idei și concepții a contribuit la progresul spiritului critic manifestat în depistarea și colecționarea manuscriselor care reprezentau antichitatea.

În domeniul științelor umane, antichitatea oferea veritabile modele demne de urmat prin operele pe care cărțile tipărite le puneau la dispoziția cercetătorilor și cititorilor. Antichitatea regăsită a contribuit la lărgirea orizontului intelectual, erudiția greacă și latină manifestându-se prin transpunerea evenimentelor în condițiile care le-au produs, reliefate cu o evidentă forță artistică.

Umanismul, prin valorile sale, a asigurat, astfel, cunoașterea și studierea operelor scriitorilor greci și latini reprezentativi, deveniți clasici. *“Clasicismul e un echilibru, de gândire, de sensibilitate și de formă care asigură operei de artă un interes uman și o difuziune universală. Ordinea, claritatea, împlinirea, stăpânirea conștientă sunt semnele lui vizibile.”*¹ Înscrisă acestor coordonate, opera istoricului și omului politic roman Marcus Tullius Cicero (106-43 a.Chr.) va constitui obiectul acestei prezentări. Ne vom referi la edițiile operei sale păstrate în colecțiile istoricește constituite ale Fondului Teleki-Bolyai al Bibliotecii Județene Mureș. Aceste ediții se remarcă prin vechime, raritate bibliofilă, prin itinerariul lor spiritual și prin legăturile lor artistice.

Din cele 40.000 de volume achiziționate de fondatorul Bibliotecii Telekiana din Târgu-Mureș, Teleki Sámuel (1739-1822), 3.000 de volume reprezintă lucrări ale autorilor greci și latini, provenite din 25 de centre tipografice europene. Fondatorul s-a dovedit un pasionat bibliofil și un bun cunoscător și admirator al culturii și literaturii antice. A colecționat cu

---

¹ Bayet, Jean: *Literatura latină*. București, 1972. p. 303.

asiduitate capodoperele clasicității greco-latine, fapt atestat de bogata corespondență purtată cu editori, librari, oameni de știință, bibliologi și de numeroasele însemnări de pe filele cărților. Catalogul bibliotecii întocmit de Teleki și editat la Viena, în patru volume între anii 1796-1819, reprezintă o operă bibliografică întocmită cu probitate științifică.² Autorilor din antichitate le-a consacrat primul volum, ce poate fi considerat o adevărată enciclopedie a literaturii clasice. Autorii sunt înserați în ordine cronologică, cu succinte date biografice și cu o prezentare generală a operei. Valoarea bibliofilă a remarcabilei colecții numite „*Bibliotheca classica*” este conferită de varietatea tematică, tehnica tiparului și de legăturile artistice ale exemplarelor. Tomurile somptuoase ale preferatei sale colecții ocupă un loc distinct în aranjarea fondurilor în bibliotecă, constituind unica colecție de acest fel din țară.

Operele marelui orator Cicero se găsesc în biblioteca noastră într-un număr impresionant: 97 ediții în 130 de volume în colecția Telekiana, 48 ediții în 83 de volume în colecția Bolyai și 42 ediții în 61 de volume în așa-numita colecție „mixtă”, limita cronologică convențional stabilită fiind a anului 1800. Numărul mare al edițiilor nu ne permite o „*restitutio in integrum*”, ci doar prezentarea unor ediții considerate rare și prețioase.

Relevăm, în primul rând, un manuscris medieval, considerat timp îndelungat ca provenind din Biblioteca Corviniana, ce cuprinde lucrările autorilor latini Cicero, Vegetius și Frontinus, cu o temă comună *De re militari* și lucrarea ciceroniană *De legibus libri III*.

Grafia manuscrisului este deosebit de frumoasă, un accesoriu ornamental constituindu-l inițialele ornate și colorate minuțios și artistic cu roșu și albastru sau albastru cu roșu, într-o alternanță de culori reușită. Valorosul manuscris din secolul al XV-lea a fost oferit, în semn de respect lui Teleki Sámuel, de filologul maghiar Aranka György (1737-1817), după cum reiese din însemnarea de donație de pe prima pagină a acestuia. Aranka György, fondatorul Societății Lingvistice Maghiare din Târgu-Mureș în 1793, ce-și propunea colecționarea manuscriselor din Transilvania, a descoperit în colecția Conventului Franciscan de la Șumuleu Ciuc,³ acest manuscris pe care l-a preluat obligându-se să-l restituie după transcriere. Greșeala este că a omis să-l restituie; e adevărat, că îl scuză gestul de a-l fi dăruit colecționarului unei biblioteci ce va deveni publică.

² Deé Anna: *O operă bibliografică valoroasă: Catalogul tipărit al Bibliotecii “Teleki” din Târgu-Mureș*, în *Biblioteca și cercetarea*, VI, 1982. p. 271-277.

³ Deé Nagy Anikó: *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*. Kolozsvár, EME, 1997. p. 176. – În fosta bibliotecă a Mănăstirii Franciscane se păstrează și astăzi un inventar din 1753 în care cu o descriere sumară figurează acest codice la p. [197]. *Album Bibliothecae Venerabilis Conventus Csik Somlyoviensis*.

Însemnările manuscrise ale lui Teleki Sámuel dovedesc nu numai interesul unui colecționar pasionat, ci și serioasele sale preocupări filologice. Copistul manuscrisului fiind necunoscut, Teleki l-a investit pe secretarul său, Emericus Szentgyörgy,⁴ să colaționeze textul acestui manuscris ciceronian cu cel al ediției vesaliene din 1640, *Veterum Re militari Scriptorum*. Studiul filologic al secretarului, datat, Viena, 13 mai 1816 și însemnările lui Teleki sunt antepuse manuscrisului, la legarea acestuia în coperte de carton și cotor de piele inscripționat cu numele autorilor și titlurile lucrărilor, manieră specifică secolului al XIX-lea.

În colecția Teleki se păstrează și un manuscris mai târziu, cel al profesorului Kovásznai Sándor (1730-1792), profesor la Colegiul Reformat din Târgu-Mureș, ce reprezintă traducerea în limba maghiară a lucrării lui Cicero *De officiis libri III*. Traducerea a fost realizată la Târgu-Mureș în 1783,⁵ de renumitul profesor ce propunea elevilor studiul limbii latine, fiind tipărită doar după moartea sa.

Prin descoperirea tiparului, opera lui M. T. Cicero, remarcat pentru talentul, cultura și multilateralitatea activității sale, a dominat secolul al XV-lea. Astfel, în colecția Telekiana există patru lucrări ciceroniene, imprimate înainte de 1500, deci incunabule, cu importanță pentru istoria cărții în general.

Dintre acestea, cea mai veche ediție conține lucrările: *De oratore. De perfecto oratore. Topica. Partitiones. De claris oratoribus. De petitione consulatus. De optimo genere oratorum. Aeschinis et Demosthenis orationes contrariae*. Neavând pagină de titlu propriu-zisă, datele de apariție sunt extrase din colofon. Acest prim coligat a fost tipărit la Veneția, oraș supra denumit „capitala mondială a cărții tipărite”⁶, de Philippus Pincius, la 15 iulie 1495, în ediția lui Hieronymus Squaryaficus. Al doilea coligat conține lucrările: *Orationes. I. Orationes variae. II. Orationes verrinae*, a fost tipărit, de asemenea, la Veneția de Bartholomaeus de Zanis în ianuarie 1496. Cele două coligate semnalate, in folio, deși au apărut la Veneția, unde arta legătoriei europene își are obârșia, legătura volumului ce le cuprinde este comună, fiind datată în secolul al XVIII-lea.

Alt incunabul pe care îl relevăm în renumita colecție a clasicilor este *Tusculanae disputationes*. Lucrarea, in folio, este tipărită în imprimeria venețiană de Iohannes și Gregorius de Gregoriis, de Forlivio, în 9 august 1482.

---

⁴ *Idem*, p. 176.

⁵ Kovásznai Sándor: *Az ész igaz útján. Válogatott írások*. Bukarest, Kriterion, 1970. p. 256.

⁶ Flocon, Albert: *Universul cărților*. București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976. p. 175.

Acești tipografi între anii 1450-1505 au tipărit numeroși clasici,⁷ produsele lor fiind considerate cele mai frumoase compoziții venețiene. La ornamentația exemplarului nostru contribuie inițialele ornate și colorate cu roșu și albastru, iar frumoasele caractere romane constituie un ansamblu echilibrat și elegant. Pe prima pagină apare însemnarea lui Iohannes Streiler, doctor în drept ecleziastic și civil: „*Ferendum est et sperandum*” și o însemnare în limba greacă urmată de cea latină „*Ferendum est Isu*”. Legătura cărții este de piele maro, datată în secolul al XVIII-lea.

Cel de-al patrulea incunabul conține aceeași operă *Tusculanae disputationes*, cu comentariile lui Philippus Beroaldus, profesor de retorică și erudit filolog. Lucrarea, în folio, este tipărită la Bologna de Benedictus Hectoris Faelli în 27 iulie 1496. Legătura exemplarului este din piele maro, neornamentată, apreciată ca fiind tot din secolul al XVIII-lea.

Prestigiul unor asemenea lucrări a concentrat atenția lui Fikk László și Balázs Lajos, care au elaborat lucrarea *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai*, la Târgu-Mureș, în 1971.

În continuare, prezentăm operele lui Cicero, în tipărituri din secolul al XVI-lea, majoritatea lucrări de înaltă ținută, ieșite din officinele unor tipografi vestiți, care printr-o nouă exprimare plastică, datorată unor artiști, au devenit opere de artă.

Printre acestea semnalăm în fondul Teleki *Opera* lui M. T. Cicero, ce cuprinde lucrările *De legibus* și *De republica*. Cele două volume, în folio, au fost tipărite la Paris, unde arta tipografică dobândise strălucire, în imprimeria lui Robertus Stephanus în 1539 și legate în piele maro. Familia Estienne s-a distins prin activitatea de editare în secolul al XVI-lea în Europa. Lucrarea lui Robert, fiul lui Henri Estienne, cu marca tipografică a familiei, prin tiparul clar și hârtia de calitate se pare că a ajuns la formula ei definitivă.

Remarcăm *Opera* lui M. T. Cicero imprimată în officina Hervagiana în 1540, la Basel,⁸ devenit în primele decenii ale secolului al XVI-lea capitala umanismului. Cele două volume, în folio, conțin marca tipografică specifică, iar inițialele ornate și încadrate în chenare pot fi considerate gravuri cu valoare artistică. Legătura este din piele, de culoare maro închis, neornamentată.

Alt exemplar rar îl constituie cartea ce cuprinde două coligate, lucrarea lui Cicero *De legibus liber I*, cu comentariile profesorului de elocință și filosofie Petrus Ramus (1515-1572), tipărită la Paris, în officina tipografului umanist Michael Vascosan în 1554 și lucrarea *De legibus lib. III.*, cu comentariile faimosului elenist Adrianus Turnebus (1512-1565), în a cărui

⁷ *Idem*, p. 177.

⁸ *Idem*, p. 157.

oficină a apărut în 1552. Legătura cărții este de piele maro deschis, cotorul cu ornamente aurite, iar copertile au imprimat un supra-libros neidentificat, probabil comandat de persoana căruia i-a aparținut cartea anterior lui Teleki,⁹ care aplica ex-libris-ul său, tuturor cărților din colecție.

Ne reține atenția *Opera omnia*, comentată și editată de Dionysius Lambinus, la Paris, în 1566. Cele două volume, în folio, sunt legate în piele de culoare maro deschis și au cotorul ornamentat artistic. Pe paginile de titlu apar gravuri cu elemente zoomorfe (serpentes et avibus) și antropomorfe. La frumoasa execuție a volumului întâi contribuie portretul-efigie al lui Cicero. Însemnările manuscrise ale lui Teleki de pe foaia de gardă indică posesiunea sa, Viena, 1802 și fac referiri la primul comentariu al lui Lambinus la opera lui Cicero, dovedind interesul său științific pentru opera oratorului.

Menționăm exemplarul ce cuprinde lucrările: *De officiis libri III. Cato Maior, sive de senectute. Laelius, sive de amicitia. Somnium Scipionis. Paradoxa. Sylloge lib. De Repub.*, editat de Johann Sturm, cu comentariile umanistului olandez Desiderius Erasmus (1466-1536) și ale teologului german Philipp Melancthon (1497-1560). Primul volum menționează că a fost tipărit la Strasbourg de Josias Richelius în 1564, cu privilegiul regal. Lucrarea a aparținut lui Josephus Szent Simon la Frankfurt în aprilie 1739, după cum se notează în interiorul primei coperte, apoi a ajuns în posesia lui Sámuel Nádudvari, profesor de filosofie și matematică la Colegiul din Târgu-Mureș, cumpărând-o în 1742, fapt menționat pe prima foaie de gardă. În continuare, urmărim drumul cărții prin însemnarea lui Alexander Teleki de Szék, de pe pagina de titlu, care a cumpărat-o în 25 ianuarie 1747, la Târgu-Mureș. Astfel, cartea a ajuns în posesia fiului său, Teleki Sámuel. Legătura cărții, așa-numita legătură renescentistă germană, este din piele albă, realizată în serie după o placă metalică executată în 1546, dată gravată pe copertă. Artistul, care a folosit inițial incizia cu o înaltă măiestrie, rămâne, ca în majoritatea cazurilor, anonim. Copertile sunt bogat ornamentate grupând în casete figurile unor profeți. Central, într-un decor arhitectonic renescentist, distingem pe prima copertă, figura unui bărbat în vestimentație de epocă, ținând în mâna stângă balanța, simbolul imparțialității legii, iar în mâna dreaptă, sabia, simbolul forței executive a legii. Coperta a doua, cu aceeași structură compozițională, distinge, central, o femeie în vestimentație renescentistă, cu mâna dreaptă străpungându-și pieptul cu o sabie, simbol al promisiunii de castitate și fidelitate. Distingem o împletire de mit, simbol și alegorie ce nu exclude valoarea estetică implicită a

---

⁹ Deé Nagy Anikó: *op. cit.*, p. 382. – Cartea este evidențiată de bibliotecarul Kelemen Márton, prin scrisoarea din 21 martie 1818, Târgu-Mureș adresată lui Teleki Sámuel.

unor asemenea compoziții. Volumul al doilea, conținând lucrările: *De natura deorum. De divinitate. De fato. De somnio Scipionis. De legibus. De universitate. De petitione consulatus*, este editat tot de Johann Sturm cu mențiunea privilegiului regal. Pagina de titlu nu menționează anul de apariție. Prefața lucrării este datată, Strasbourg, 1541. Probabil, anul de apariție este 1564 ca și cel al primului volum. Legătura este aceeași, iar însemnările se referă la ambele volume.

În sfârșit, evidențiem ediția *Opera omnia* a lui Dionysius Lambinus, de la Leiden din 1588, cu mențiunea privilegiului regal. La ornamentația cărții, în quarto, contribuie foaia frontispiciu care include într-un încadrământ cu elemente florale și antropomorfe gravura centrală ce reprezintă o poartă prin care trece un bărbat ce poartă, simbolic, greutatea. Sugestivă este deviza: „*Libertate meum mecum porto.*” Legătura cărții este din piele albă, legătură germană, cu chenare care încadrează medalioane cu figuri simbolice, ornamente florale și rozete. Artistul manifestă interes pentru amănuntul decorativ, cartea fiind prevăzută cu închizători metalice.

Colecția Bolyai reprezintă zestrea bibliotecii Colegiului Reformat din Târgu-Mureș, al cărei nucleu datează din 1557, an în care s-a înființat „*Schola Particula*”. Primul catalog al bibliotecii școlare s-a întocmit în anul 1653, iar frumoasa tradiție a acestei școli ca, atât profesorii cât și elevii, să doneze cărți bibliotecii s-a perpetuat.

Semnalam ediții ciceroniene din secolul al XVI-lea, păstrate în acest valoros fond.

Cel mai vechi exemplar *Pseudo-Cicero, Rhetoricorum as C. Herennium libri IV*, cuprinde opera lui M. T. Cicero *De inventione libri II.*, cu comentariile lui Petrus Victorius și Paulus Manutius, ediție tipărită la Leiden, în 1555, de editorul tipograf Sebastian Gryphius, a cărui emblemă reprezintă un grifon cu deviza: „*Virtute duce comite fortuna.*” Preferința tipografului era pentru cărți în format ușor de mănuit, fapt ce explică și existența acestui exemplar într-o bibliotecă școlară. Cele două volume ale lucrării, în octavo, prezintă legături de carton, cu cotor și colțutri de piele. Pe verso-ul primei coperte a ambelor volume figurează ex-libris-ul „*Maros Vásárhelyi e.r. Fő iskola könyve*”, certificând apartenența acestora Colegiului Reformat din Târgu-Mureș.

În ordinea cronologică a apariției, menționăm lucrarea *De officiis libri III...*, editată de Johann Sturm, cu comentariile eruditului Desiderius Erasmus și ale lui Philipp Melanchton. Lucrării, în octavo, îi lipsesc pagina de titlu, primele și ultimele file. Se păstrează doar ultima filă a prefeței, care notează Strasbourg, 1541. Am identificat cartea ca fiind primul volum al ediției

semnalate, anterior, în fondul Teleki, tipărită la Strasbourg de Josias Richelius, în 1564. Numeroasele însemnări marginale, referințele bibliografice și sublinierea unor pasaje dovedesc interesul cu care a fost lecturată cartea. Legătura este din piele albă, legătură renescentistă germană, cu chenare, ornamente florale, casete cu reprezentările unor personalități, iar placa centrală a copertilor cu imagini simbolice. Pe prima copertă este imprimat anul 1575 și inițialele *M. F. M.* ale unui posesor neidentificat.

O altă ediție o reprezintă opera lui Cicero *Sententiae insigniores*, tipărită la Veneția în 1579, de urmașii lui Iacobus Simbenius. Vom urmări, în continuare, circuitul acesteia, prin însemnarea de pe pagina de titlu. O identificăm, astfel, în posesia lui P. Szowerdi, apoi în posesia cavalerului nobil Josephus Sebastianus ab Hauern, prin însemnarea de pe verso-ul primei coperte. Grafia ne permite să fixăm temporal aceste posesiuni în secolul al XVIII-lea. Pagina de titlu completează tabloul prin ștampila „*Maros Vásárhelyi Reform. Főtanoda könyvtara*”. Legătura cărții, în duodecim, este de carton iar cotorul de piele.

În fondul Bolyai există un exemplar al operei lui Cicero *Opera omnia quae extant*, editat de Franciscus le Preux, (Geneva) în 1594. Lucrarea, în octavo, se distinge prin foaia de titlu frontispiciu. O însemnare a bibliotecarului Ioannes Antal notează că Stephanus Bacz¹⁰ paroh în Turda Veche a donat-o testamentar bibliotecii Colegiului Reformat din Târgu-Mureș, în 1790. Ex-libris-ul etichetă „*Maros Vásárhelyi e.r. Fő Oskola könyve*” atestă proprietatea colegiului. Coperta constituită din alăturarea filelor unor tipărituri vechi este acoperită în pergament.

Un ultim volum pe care îl semnalăm, include opera istoricului clasic *Epistolarum familiarium Liber V-VIII*, într-o ediție germană, în două părți, apărute în ediții diferite la aceeași editură, din Erfurt, în 1593, primul coligat și respectiv, 1597 cel de al doilea coligat. Lucrarea, în octavo, a apărut în traducerea lui Stephanus Riccius, cu sprijinul bibliopolului Iacobus Apelijus și menționează dedicația specială „*In usum scholasticae iuventutis*”. Pe pagina de titlu a lucrării descifrăm semnătura lui Ercsei József,¹¹ paroh, inginer silvic, poet și ștampila „*Maros Vásárhelyi Reform. Főtanoda könyvtara*”. Evident, a

---

¹⁰ Koncz József: *A marosvásárhelyi Helv. Hitv. Főtanodai könyvtár ismertetése*, în *MKSZ*, IV (1879), p. 224. – Bacz István a donat 164 lucrări Bibliotecii Colegiului Reformat.

¹¹ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. II. Budapest, 1893. col. 1378-1379.

ajuns în posesia colegiului prin donația acestuia.¹² Legătura cărții este de pergament alb, ornamentată cu chenare și figurații florale.

Fondul „mixt” constituie un fond aparte al bibliotecii noastre, rezultat din asocierea unor colecții fragmentate din școli, mănăstiri și biblioteci particulare.

Cea mai veche ediție păstrată în acest fond eclectic este lucrarea lui Cicero *Tusculanarum quaestionum*, cu comentariile lui Philippus Beroaldus, tipărită la Veneția de Philippus Pincius Mantuanus, în 27 septembrie 1510. Acest exemplar este coligat cu lucrarea lui Iunius Juvenal, *Satyrae*, tipărită la Veneția de Ioannes Tacuinus, în 8 august 1512. Volumul, in folio, prezintă coperti din lemn, specifice secolului al XVI-lea, prevăzute cu închizători metalice. Cotorul cărții și o porțiune a copertilor sunt acoperite cu piele albă imprimată cu chenare și ornamente florale, în stil prerenascentist. În interiorul primei coperte este notat anul 1534, când un posibil posesor menționa că a cumpărat cartea cu 75 dinari. Pagina de titlu completează tabloul cărții prin semnalarea apartenenței acesteia Bibliotecii Mănăstirii Franciscane din Călugăreni-Mureș, fapt certificat prin însemnare și ștampila „*Bibliotheca Conventus Mikháziensis, 1636*”, finalmente, ajungând în posesia Bibliotecii Teleki-Bolyai din Târgu-Mureș.

În fondul „mixt” există un exemplar al operei ciceroniene *Orationum volumina tria*, editat de Iohann Sturm la Strasbourg, în 1544 ce menționează „*Cum gratia et privilegio Caesaris*”. Cartea, in octavo, prezintă o legătură specific germană, din piele albă pe tăblii de lemn. Pe prima copertă sunt imprimate inițialele *F. D.* ale unui presupus posesor din anul 1550, la șase ani după apariția lucrării. În continuare, urmărim drumul cărții prin însemnările lui Ioannes Nagy Kev. de pe verso-ul foii de titlu, care a posedat cartea în februarie 1608 la Aiud, cumpărând-o de la țiganul Durka Eniedini, apoi s-a aflat în proprietatea lui Stephanus Ajtai, indentificată, după grafie, în secolul al XVII-lea. Pe pagina de titlu își notează numele, cu valoare de ex-libris *Io. Martinus Colosinus*, apoi *Ladislau Huszár de Colosvár*, în 1682. Prima pagină a prefeței dezvăluie semnătura lui Daniel Raffai în 1824. Numeroasele însemnări, note marginale și sublinierea unor pasaje sunt dovezi ale lecturării cărții cu interes în decursul timpului.

Semnalăm din cadrul operei lui Cicero lucrarea *Epistolarum ad familiares libri XVI*, editată de D. Lambinus, la Paris în „*Officina Iacobi Dupuys*” în anul 1572. Lucrarea, in octavo, menționează privilegiul regal.

¹² Koncz József: *A marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollégium története*. Marosvásárhely, 1896. p. 427. – Ercsei József a donat 184 lucrări Bibliotecii Colegiului Reformata din Târgu-Mureș.

Legătura este din piele albă, inițialele *I. A. N.* sunt ale unui neidentificat posesor din 1574. Urmărind cu atenție însemnările, încercăm să reconstituim itinerariul cărții. Astfel, pe pagina 3426 se notează „*Verus possesor Iohannes Conrad*”, apoi prenumele este radiat, substituit cu *Stephanus*. Pagina următoare, notează că a fost cumpărată cartea de la Iohannes Subsylvanus în 1645. Însemnările de pe pagina de titlu completează șirul posesorilor. Figura printre cărțile lui Matthias Herschornius, printre cele ale lui Martinus Deesö în 1718, ale lui Emericus Ambrus Zalányi în 1730, Iosephus Emericus Deák cumpărând-o în 17 iulie 1737. Mai târziu, a ajuns în Biblioteca Mănăstirii Franciscane de la Călugăreni, fapt atestat de ștampila aplicată pe pagina de titlu.

Prezentăm lucrarea *Epistolae ad complures scriptae, quae vulgo Familiares appellantur. De sententia*, editată de Ioachimus Camerarius la Leipzig, în 1582, cu comentariile lui Gilbertus Longolius. Cartea a ajuns în posesia lui Iohannes Simo de Tartsfalva (Tărcești-Harghita), în secolul al XVII-lea după cum reiese din însemnarea de pe verso-ul paginii de titlu, apoi în cea a lui Sámuel Baranyai și în sfârșit, este menționată ca fiind a lui Georgius Dali din Tur în secolul al XVII-lea. Notația acestuia este asemenea unui memento: „*Is liber est meus post mortem nescio cuius*”. Legătura cărții, în octavo, este din piele de culoare maro închis, pe tăblii de lemn. Recunoaștem o legătură originală, din secolul al XVI-lea, cu chenare, ornamente florale, rozete și central un medalion cu arabescuri.

În sfârșit, ultimul exemplar pe care îl prezentăm este *Pseudo-Cicero Rhetorici libri*, ce cuprinde mai multe opere ale lui Cicero, asemenea ediției lui Manutius, tipărit la Frankfurt, de urmașii lui Andreas Wechelius, Claudius Marnius și Ioannes Aubrius, în 1590. Lucrarea, în octavo, este legată în piele albă, neornamentată. Pe verso-ul primei coperte apare însemnarea: „*Ex Bibliotheca Francisci dni Mayerhofer Aradini [19]42*” și figurează ștampila rotundă „*A. Mihailovici compactor, Arad*”. Deci, identificăm legătura acestei lucrări în secolul al XX-lea.

În concluzie, am prezentat exemplare bibliofile aflate în colecțiile Bibliotecii Județene Mureș cu mențiunea „*Habent sua fata libelli.*”, urmărind astfel circulația cărților prin însemnările posesorilor și constatând receptarea culturii clasice de societatea transilvăneană a secolelor XVI-XX, relațiile permanente și active dintre intelectualii autohtoni și uneori raporturile lor cu cei străini. Considerentele limitative ale acestei încercări de a surprinde un ideal specific umanismului, nu pot diminua o personalitate a cărei operă este monumentală. Marcus Tullius Cicero a continuat să fie editat de-a lungul secolelor, transmițând cultura din trecut celor din prezent și sperăm, celor din viitor.

Éditions de Marcus Tullius Cicero retrouvées dans les collections du Fond Teleki-Bolyai de la Bibliothèque du Département de Mureș

Résumé

Les éditions de l'oeuvre écrite par l'historien et politicien roumain Marcus Tullius Cicero (106-43 a.Chr.) gardées dans les collections du Fond Teleki-Bolyai de la Bibliothèque Départementale de Mureș, constituent l'objet de cette présentation.

Le nombre des oeuvres du grand orateur Cicéro qu'on trouve dans notre bibliothèque est très grand: 97 éditions en 130 volumes, dans la collection Telekiana, 48 éditions en 83 volumes dans la collection Bolyai et 42 éditions en 61 volumes dans la collection „mixte”, la limite chronologique conventionnellement établie étant celle de l'année 1800. Le grand nombre des éditions ne nous permet pas une „*restitutio ad integrum*”, mais on peut faire une présentation de quelques éditions considérées rares et de grande valeur.

On en a remarqué quatre incunables et quelques oeuvres imprimées au XVI-ème siècle. Par les notes manuscrites sur les exemplaires bibliophiles on peut constater la réception de la culture classique dans la société transilvaine des siècles 16 et 20-e, les liens permanents et actifs des intellectuels autochtones et de ceux-ci avec les intellectuels étrangers.